

NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU FILOLOŠKOG FAKULTETA - BEOGRAD

IZVEŠTAJ O OCENI DOKTORSKE DISERTACIJE *Recepcija turske književnosti u Bosni i Hercegovini u XX vijeku*

I PODACI O KOMISIJI

1. Datum i organ koji je imenovao Komisiju:
Komisiju je imenovalo Nastavno-naučno veće Filološkog fakulteta na sednici od 27.04.2016. године.

2. Sastav Komisije:

Mentor: dr Ksenija Aykut, vanredni profesor, Filološki fakultet - Beograd

Uža naučna oblast: Turkologija

Datum izbora u zvanje: 27.11.2012.

dr Mirjana Teodosijević, redovni profesor, Filološki fakultet - Beograd

Uža naučna oblast: Turkologija

Datum izbora u zvanje: 21.06.2005.

dr Tatjana Katić, naučni saradnik, Istorijski institut SANU

Uža naučna oblast: Osmanistika

Datum izbora u zvanje: 25.06.2014.

II PODACI O KANDIDATU

Ime, ime jednog roditelja, prezime	Alma, Osman, Spahi
Datum i mesto rođenja	04.02.1963, Bosna i Hercegovina
Naslov magistarske teze	<i>Poezija plemena Uzr, ljubavno ili mistično pevanje</i>
Datum i mesto odbrane mag. teze	04.06.2007, Filološki fakultet, Beograd
Naučna oblast iz koje je stečeno akademsko zvanje magistra nauka	Filološke nauke

III NASLOV DOKTORSKE DISERTACIJE

Recepcija turske književnosti u Bosni i Hercegovini u XX vijeku

IV PREGLED DOKTORSKE DISERTACIJE i VII ZAKLJUČCI ODNOSNO REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Doktorska disertacija pod nazivom *Recepcija turske književnosti u Bosni i Hercegovini u XX vijeku* mr Alme Spahi obuhvata 190 kompjuterski štampanih stranica i podeljena je na sledeća poglavlja: 1. *Uvod* (str. 9-13); 2. *Prevodi iz divanske književnosti* (14-93); 3. *Prevodi iz tanzimatske i post-tanzimatske književnosti* (94-163); 4. *Zaključna razmatranja* (164-181); 5. *Bibliografija* (182-190) priložena na kraju rada sadrži više od sto bibliografskih jedinica. Ovom bibliografskom korpusu se dodaje i veoma značajan fond podataka koji potiče iz časopisne građe književnih listova publikovanih u Bosni i Hercegovini krajem XIX i početkom XX veka: *Nada* (1894-1903), *Bosanska vila* (1885-1914), *Bošnjak* (1891-1910), *Behar* (1900-1910), *Gajret* (1907-1914), *Biser* (1912-1914 i 1918), *Novi Behar* (1927-1945) i dr.

Doktorska disertacija mr Alme Spahi napisana je s čvrstom teorijskom utemeljenošću, dobrim, uravnoteženim stilom sa odlično sprovedenom naučnom argumentacijom u analizi. U uvodnom delu sačinjen je istorijski pregled tursko-bosanskih književnih veza i dodira u oblasti književnosti i književnog života koji su situirani u širi kontekst kulturne i političke istorije kao faktora koji ih uslovljava i izneti su osnovni podaci o bosanskohercegovačkom prevodilaštvu iz turske književnosti u postavljenom vremenskom okviru od jednog veka.

Prvi od dva središna segmenta rada ocrtava opšti okvir turske književnosti klasičnog osmanlijskog razdoblja do XIX veka i vremena Tanzimata i značajnih društvenih i političkih reformi za modernizaciju osmanlijske Turske. Ovo poglavlje je izdvojeno za prevode iz književnosti koju književni teoretičari i istoričari nazivaju divanskom. Mr Alma Spahi je posebno istakla izvesne osobenosti klasične turske književnosti koja se vezuje za islamski misticizam-tasavuf. Ukazujući da je iz divanske književnosti ostalo relativno malo prevoda, ovakav odnos objašnjava nekim od njenih karakterističnih obeležja poput simbola, aluzija, dvosmislenosti mnogih izraza, nejasnih značenja pojedinih reči persijskog i arapskog porekla, što

od prevodioca zahteva ne samo poznavanje osmanlijskog turskog jezika, već i poznavanje diskursa drugih disciplina karakterističnih za tradicionalnu orijentalno-islamsku kulturu, kao što su filozofija, filologija, teologija i sl. Ovaj deo rada obuhvata i pregled prevodne književne produkcije najznačajnijih divanskih pesnika kao što su: Sabit Užičanin, Fuzuli, Baki, Nev'i, Nef'i, Nabi, Nergisi, Ruhi Bagdaski, Nedim, Šejh Galib, kao i istaknuti derviški pesnik Junus Emre, liričar i panteista, predstavnik mistične poezije, čije se literarno stvaralaštvo odlikuje elementima narodne i divanske poezije.

U trećem delu se prikazuje korpus prevodnih tekstova iz turske književnosti XIX veka, posle 1850. godine i objašnjava se književna tradicija Tanzimata koja svojim programom afirmiše modernu prozu i nove književne vrste: priču, roman, književnu kritiku, komediju i tragediju i zalaže se za približavanje književnosti narodu kao i za proširivanje novih, književnih i estetskih ideja među širim slojevima turskog naroda. Ovaj deo obuhvata prevodnu književnost predstavnika ranog Tanzimata: Ibrahima Šinasija, Namika Kemala, Abdulhak Hamita Tarhana, Zija paše, osnivača moderne turske drame, Redžazade Ekrema, teoretičara i prvog književnog kritičara, Ahmeda Mithata, svestranog pisca i popularizatora, Sami paše Sezajja, kao i Mualima Nadžija; pruža osvrt na osnovne karakteristike pokreta *Servet-i Fünun* (od 1896. do 1901) i grupu književnika koji su stajali pod snažnim uticajem evropskog, naročito francuskog realizma, naturalizma, simbolizma i parnasovske škole koja je sasvim napustila socijalne teme i prihvatila geslo *L'art pour l'art*; a potom predstavlja prevodnu poeziju Tevfika Fikreta, liričara i najvećeg pesnika ovog pokreta. Od ostalih pesnika i prozaista ovog književnog kruga u prevodnoj književnosti zastupljeni su, između ostalih, Dženab Šehabedin, Ahmed Hikmet i Halit Zija Ušakligil, utemeljivač modernog turskog romana; iz nacionalne književnosti - romansijeri i pripovedači Halide Edip Adivar, Omer Sejfetin, Jakup Kadri Karaosmanoglu, Rešat Nuri Guntekin. Od turskih spisateljica zastupljena je prevodna književnost Nigar-hanume, Mihrunise Abdulhak, Fatme Alije Hanume, Guzide Sabri Ajgun, Makbule Lemana i Nezihe Jašar, zatim pisaca XX veka, savremene književnosti republikanskog perioda među kojima značajno mesto zauzima začetnik slobodnog stiha Nazim Hikmet, a zatim i Erdal Oz, Jahja Kemal Bejatli, Ahmed Hamdi Tanpinar i purista Fazil Husnu Daglardža. Kandidatkinja je uz ove prevode dodala i kratke tekstove o najistaknutijim prevodiocima turske književnosti u Bosni i Hercegovini u XX veku. Ovi se tekstovi sažeto bave samim tim ličnostima i njihovim posebnim

doprinosom u oblasti prevodne književnosti. Pored toga, ovaj deo je posvećen i upoređenju jednog broja prevedenih prozih tekstova i stihova s njihovim originalima na osmanlijskom i na savremenom turskom jeziku u kojima su se javila najznačajnija odstupanja na jezičkom planu, ali i onih koje autorka smatra uspešnim, ne upuštajući se uvek u detaljnu analizu i kritiku svakog prevoda, ostavljajući mogućnost za različite interpretacije koje književni prevod dozvoljava.

U poslednjem poglavlju nazvanom *Zaključna razmatranja* autorka ovog rada se osvrće na neke od izvedenih analiza u disertaciji i povezuje pojedine rezultate istraživanja. Mr Alma Spahi iznosi i svoja uverenja da nisu samo ideje nemačkog romantizma zaslužne za nastanak intenzivnog razvoja recepcije turske književnosti u Bosni i Hercegovini početkom prošlog veka, te ukoliko se pristupa samo s ovog aspekta i favorizuje stav o ovom preovlađujućem i presudnom uticaju, utoliko bi bio zanemaren i ispušten iz vida i onaj drugi, ništa manje važan element tursko-islamskog kulturnog uticaja na ovom prostoru. Isto tako, ona ukazuje da bi se napravila pogreška ako bi se smatralo da su samo prevodioci iz reda muslimanskog naroda u Bosni i Hercegovini pokazivali zanimanje za tursku književnost i upućuje na to da bi bilo pogrešno preterano insistirati na tom nacionalnom elementu kao determinanti. U prilog tome iznosi i podatak da je jedan od tadašnjih najvećih prevoda sa turskog jezika objavljen upravo u Bosanskoj vili, dakle časopisu čiji su saradnici bili pripadnici sve tri konfesije, a reč je o prevodu Alekse J. Popovića-Sarajlije, prevodu romana *Džezmi* od Namika Kemala.

Iz detaljne analize koju je pružila u različitim segmentima disertacije, kao i iz navedene literature i primera koji ilustruju obrađene književne vrste, vidi se da je kandidatkinja koristila originalne izvore na ruskom, engleskom, arapskom, osmanlijskom i turskom jeziku, što govori o svestranom i ozbiljnom pristupu obradi postavljenog predmeta istraživanja.

V VREDNOVAVANJE POJEDINIH DELOVA DISERTACIJE

U drugom poglavlju kandidatkinja daje kritički pregled dve studije: Safvet-bega Bašagića i Mehmeda Handžića koje obrađuju poetiku Sabita Užičanina. Mr Alma Spahi u ovom delu pokazuje da se u kulturnoj i akademskoj javnosti u Bosni i Hercegovini u to vreme vodila književna rasprava o ovom pesniku i da je njegov *Divan* na različite načine čitan i komentarisano, i upućuje na dva različita interpretativna modela. Analizirajući ove dve studije uočene su

konceptualne razlike u pogledu interpretacija i recepcije ovog pesnika. Pokazuje se da Bašagićeva studija Sabitovom izuzetno bogatom i žanrovski raznolikom opusu pristupa otvorenije i pruža uvid u njegovo celokupno literarno stvaralaštvo: predstavlja prevode njegovih gazela, pojedinih distiha i musamata *Miradžije*, potom prevode stihova *Prologa*, opisa zime iz III pevanja, kao i poslednjeg pevanja poeme *Zafername*, dok se fokus Handžićeve studije sužava samo na poemu *Miradžija* koja je izabrana za predmet osnovnog istraživanja i razmatranja, kao i društveno-istorijskih okolnosti u kojima je ona nastala.

Prva studija polazi od postavke da se u Sabitovom pesničkom delu ocrtavaju kao predznaci izvesne karakteristične književne crte narednog doba i odražavaju razvoj od klasične ka modernoj turskoj književnosti. Autorka ovog rada kroz Bašagićevu kritički intoniranu polemiku u kojoj iznosi argumente za afirmativno razumevanje i prihvatanje Sabitove slobode pesničkog izraza koju je češki orijentalista Jan Ripka svojevremeno nastojao da ospori, ukazuje da je reč o proučavaocu turske književnosti koji napušta tradicionalna stanovišta i misli i deluje u evropskom duhovnom horizontu. Bašagić se u odnosu na Handžića opredeljuje za drugačiji pristup ovom pesniku i kandidat otkriva na koji način se obrazovanje, posebno različito obrazovanje - Bašagić je orijentalistiku studirao u Beču, dok je Handžić diplomirao na Univerzitetu Al-Azhar u Kairu - odrazilo na oblikovanje recepcije ove poetike i zaključuje da Handžićeva studija ocrtava okvir tradicionalnog tumačenja i recepcije utemeljene na religijskom doživljaju i tradicionalnom pristupu ovom pesničkom delu i aktuelizuje i afirmiše iščitavanje sadržine njenog teksta s teološkog i kulturno-istorijskog aspekta.

Takođe, u disertaciji se pokazuje da je mistična poezija posebno aktuelna i za ovo istraživanje zbog svog karaktera i nužno nameće potrebu obrazloženja radi jasnijeg isticanja pojma misticizma u divanskoj književnosti. Kandidatkinja mističnu poeziju posmatra u okviru dosadašnjih istorijsko-književnih istraživanja i koncizno izlaže i komentariše teorijski pristup ruskih orijentalista Kudrjašove i Filjištinskog. Ona je razmotrila i druge, za analizu zahtevne pojmove, kao što je tasavuf, filozofski pravac posebno značajan i za tursku klasičnu književnost koji je stvorio i sopstvenu umetničku književnost i ostao nadahnuće za pesnike sve do danas. Sufistički pokret je nosio u sebi dva oprečna stava. Jedan je nesvesna težnja ka bavljenju tj. pojednostavljenju intelektualizma, nasuprot težnjama koje su nosile discipline izrasle na tumačenju svetog kuranskog teksta. Drugi stav je težio ka jednoj vrsti čulne egzaltacije koja je

donosila olakšanje naspram sveta stvarnosti. To je tendencija za minimiziranjem sveta stvarnosti, za bekstvom od nje, ne u metafiziku, već u mistiku. Može se reći da je i poezija bila naklonjena misticizmu. Sufizam kao oblik misticizma, način mišljenja i osećanja prihvata sjedinjenje s Tvorcem, uprkos zabranama islamske ortodoksije. Mistični put se ne odnosi na znanje koje je stvorila ljudska inteligencija, već na intuitivno saznanje koje može spoznati Boga i sjединiti se s njim. Ovakvu sufijsku spoznaju Boga koja je težila ka jednoj vrsti čulne egzaltacije, donoseći olakšanje naspram sveta stvarnosti, ortodoksni teolozi islama su tumačili kao krivoverje.

Istraženo je i obrazloženo i pitanje uticaja ideja nemačkog romantizma na književno delo i prevodilački rad Safvet-bega Bašagića, jednog od najplodnijih prevodilaca s orijentalnih jezika u Bosni i Hercegovini početkom XX veka i njegovo oduševljeno prihvatanje književno estetskih ideala nemačke književnosti imitiranjem istočnjačke poezije. Mr Alma Spahi se najpre osvrnula na naučni rad Fehima Bajraktarevića *Postanak Bašagićeve Ašiklije i problem pozajmica u književnosti* na osnovu kojeg je razmotrila njegovu ocenu i zaključak da je Bašagićeva *Ašiklija* nastala pod utiskom Hajneove pesme i da se radi o pozajmici ili bar vrlo jakoj reminiscenciji na Hajnea. Osim toga u kontekstu sadržine *Ašiklije* F. Bajraktarević sagledava i Bašagićev afinitet za persijsku poeziju, a posebno za njenog velikog pesnika Hafiza. On izražava sumnju i okleva da prihvati da je Bašagić još kao mladić bez prethodnog studiranja i potrebnog znanja prevodio sa persijskog jezika Hafizove pesme, samostalno, bez ičije pomoći, ali ne navodeći reference o Hafizovim pesmama koje je Bašagić prevodio, niti dajući druge podatke o njegovom prevodu. Kandidatkinja je podrobno istražila suštinu Bašagićevog poimanja i interpretiranja Hafiza oslanjajući se na savremenija tumačenja, produbljenu analizu i kritički sud iz pera Bećira Džake i njegove konstatacije da je Bašagić svojim poetskim talentom pravio izuzetno dobre prevode i prepeve Hafiza, ali da je on iz svoje bečke perspektive poimao Hafiza i da je stoga bio pod neposrednim uticajem zapadnoevropskih poimanja i ocena o Hafizu, iz kojih se stiče utisak da je Hafiz vinski pesnik, večiti oponent islamskim propisima i islamskom sveštenstvu. Ove ocene su autorki rada pomogle da definiše njegov pristup Hafizovom stvaralaštvu. Bašagić je izgubio iz vida skrivena mistična značenja i tasavufsku dimenziju ljubavi i prilikom prevođenja Hafiza promakla mu je sufijska tematika koja mu je na planu duhovnog doživljavanja Hafiza ostala zagonetka koju nije uspeo da razreši. Diskurs tasavufa razlikuje spoljašnji i unutrašnji aspekt života kao odraz postojanja dva sveta - jednog čulnog/âlemü'l-hiss i skrivenog, nevidljivog

/âlemü't-temsîl koji je čoveku pristupačan jedino putem njegove neposredne, intuitivne spoznaje i to snagom njegovog duha i intuicije. Taj nevidljivi svet jeste svet primordijalne stvarnosti i jedino je dostupan ispravno usmeravanim duhovnim uvidom. Cilj svakog sufije je upoznavanje onog što je izvan ovog sveta, spoznaja Istine i Suštine, odnosno Voljenog Bića. A jedini put spoznaje Istine jeste ljubav pomoću koje se može dosegnuti stvarni, nevidljivi svet. Kako bi opisali svoj put spoznaje, sufijski pesnici su kao metaforu koristili ovozemaljsku ljubav, a svoje stanje opijenosti poredili su sa stanjem pijanstva. Postupno i argumentovano, uz otkrivanje i mnogih drugih činjenica iz Bašagićevog života i rada, mr Alma Spahi je istakla snažan uticaj nemačkih romantičara i orijentalista na Bašagićev književni korpus i njegovu recepciju orijentalno-islamske književnosti, što je u velikoj meri uticalo i na njegov bogati prevodilački rad.

Kandidatkinja analizira i sledeće prozne radove i eseje o turskim pesnicima i piscima: *Prvak turskih pjesnika: Fuzulija, Ruhija Bagdadski, Osmanlijski pjesnik Galib-dede, Misticizam i uticaj Perzijanaca na tursko pjesništvo i Dvije-tri o Zija-paši*. Autor ovih radova je Musa Ćazim Ćatić koji je imao nezamenljivu ulogu na planu intenzivnog razvoja procesa recepcije turske pisane reči početkom XX veka u Bosni i Hercegovini. Ćatićeva književno-kritička aktivnost sagledava se iz jedinstvenog analitičkog ugla i upućuje se na njegovo široko poznavanje kulturno-istorijskih i književnih prilika osmanlijskog vremena. Ne negirajući zasnovanost izvesnih rezervi i kritičkih primedbi Abdurahmana Nametka na račun Ćatićevih prozних radova, mr Alma Spahi sumirajući svoje stavove prema ovom bosanskohercegovačkom pesniku i prevodiocu ukazuje na činjenicu da se iz Ćatićevog bogatog prevodilačkog opusa i izvanredno uspehlih prevoda jasno vidi da je on bio odličan poznavalac tri orijentalna jezika: persijskog, arapskog i turskog, isto kao i kulturnih i književnih tokova orijentalno-islamske književne tradicije. I pored činjenice da nedostaju prevodi pet dela za koja Ćatić kaže da ih je preveo i koji su eventualno izgubljeni, imajući u vidu Ćatićev prevodilački rad koji obuhvata više od 700 stranica posebnih knjiga, jasno je da on predstavlja čvrsto svedočanstvo o Ćatićevoj plodonosnoj prevodilačkoj produktivnosti koja ne poznaje površnost, jer koliko god da je brzo prevodio, prevodi mu se odlikuju izuzetno tečnim stilom i primereno čistim jezikom. Takođe, uzimajući u obzir i činjenicu da je Ćatić jedan od prvih autora tog vremena u Bosni i Hercegovini koji je ostavio kritičke prikaze turskih pesnika i pisaca, kandidatkinja je relativizovala pojedine Nametkove argumente sugerišući da se Ćatić s punim uverenjem može

smatrati pioninom u ovoj oblasti orijentalistike i književnih studija time što je ostvario veliki doprinos afirmaciji jednog književnog oblika kao što je esej, te da njegovi pojedini radovi i eseji predstavljaju značajan doprinos razvoju savremene bosanskohercegovačke književne kritike.

VI OCENA NAČINA PRIKAZA I TUMAČENJA REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Komisija smatra da je mr Alma Spahi u svojoj disertaciji pod nazivom *Recepcija turske književnosti u Bosni i Hercegovini u XX vijeku* uspešno obradila ovu kompleksnu i zahtevnu temu. Disertacija je savesno urađena i kandidatkinja je poštujući principe naučne objektivnosti došla do niza inovativnih i relevantnih uvida i zaključaka, zbog čega ovaj rad predstavlja originalno i samostalno naučno delo. Rezultati istraživanja recepcije turske književnosti u prošlom veku predstavljaju značajan doprinos i putokaz za dalja izučavanja i usmeravanja turkoloških istraživanja u ovoj oblasti. Kandidatkinja je rezultate svog istraživanja protumačila na relevantan način i prikazala ih pregledno i sistematično.

VII PREDLOG

Na osnovu ukupne ocene disertacije, Komisija predlaže Nastavno-naučnom veću Filološkog fakulteta da preporuči Veću naučnih oblasti društveno-humanističkih nauka Univerziteta u Beogradu da rad *Recepcija turske književnosti u Bosni i Hercegovini u XX vijeku*, prihvati i kandidatkinji mr Almi Spahi odobri usmenu odbranu pred komisijom u istom sastavu.

U Beogradu, 19. maja 2016. godine

Komisija:

dr Ksenija Aykut, vanredni profesor

dr Mirjana Teodosijević, redovni profesor

dr Tatjana Katić, naučni saradnik